

Opieka senioralna we Włoszech

Spółeczeństwo włoskie, zaraz po japońskim, jest najstarszym na całym świecie. Problem ten z roku na rok coraz bardziej się pogłębia. Nie jest on jednak obecny tylko w tym kraju. Praktycznie każde państwo Europy zmaga się ze stopniowo starzejącym się społeczeństwem. We Włoszech jednak możemy mówić już o zjawisku zapaści demograficznej. Sytuacja jest tam tak opłakana, że praktycznie niemożliwe jest, by państwo tylko poprzez reformy polityki rodzinnej zatrzymało ten proces.

Zjawisko jest to dość ciekawe z uwagi na fakt, że w umysłach wielu z nas zakorzeniony jest obraz wielopokoleniowej włoskiej rodziny, która zamieszkuje ogromny dom w malowniczym obszarze basenu Morza Śródziemnego. Rodzina oraz tradycyjne wartości wydają się wystarczającymi czynnikami, które powinny zapobiec regresowi demograficznemu.

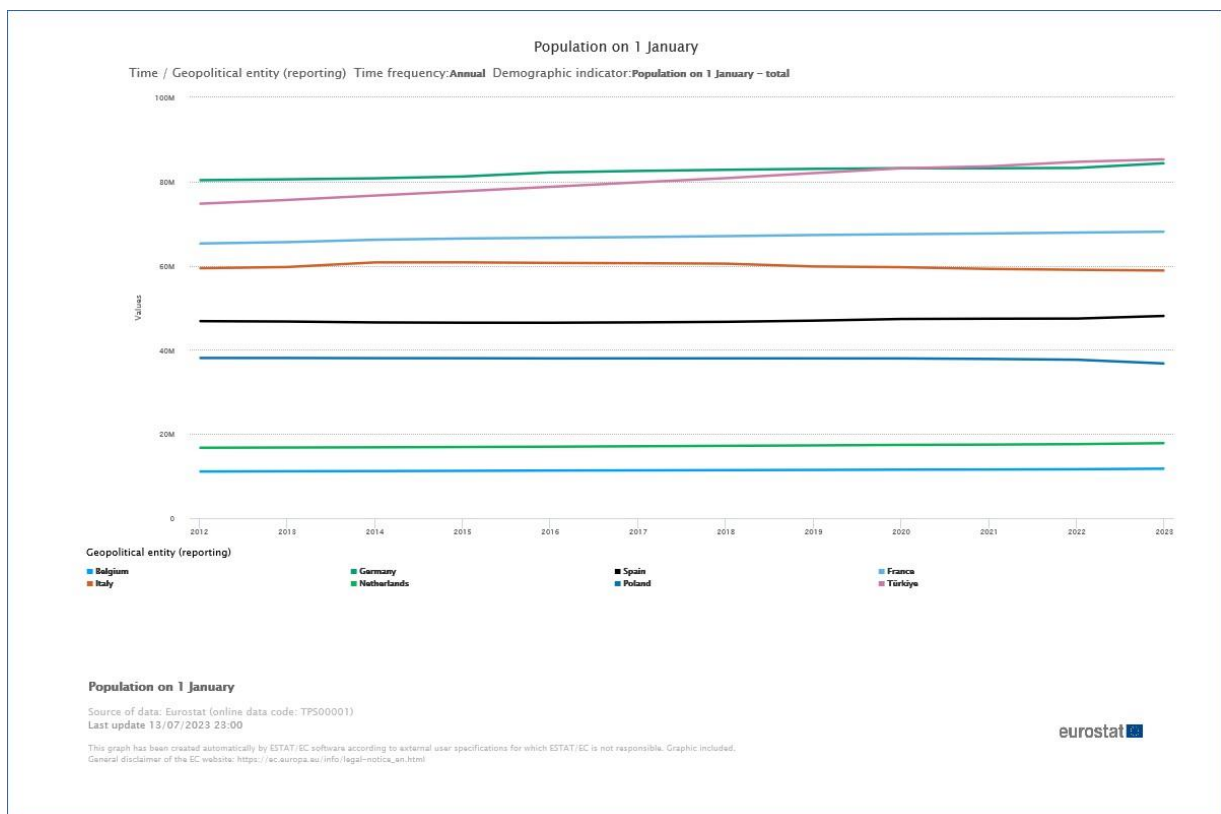
Niestety, upowszechnianie się kultury państw zachodnich oraz niewystarczająca reakcja włoskich władz doprowadziła do sytuacji kryzysowej. W ostatnich latach Włochy wyprzedziły nawet Niemców, którzy od bardzo dawna były przedstawiane jako wręcz encyklopedyczny przykład starzejącego się społeczeństwa. Stan na czas obecny pokazuje, że społeczeństwo włoskie wręcz się kurczy i nie ma szans na prawidłowe funkcjonowanie bez udziału emigrantów z innych państw.

Przyjrzyjmy się jednak jak polityka senioralna Włoch stara się zapobiec regresowi demograficznemu oraz czym grozi odwlekanie w czasie podjęcia odpowiednich kroków w polityce prorodzinnej. Warto również przytoczyć profil przeciętnego włoskiego seniora, który bardzo różni się od tego, co możemy zaobserwować w Polsce. Co więc możemy powiedzieć o Italii?

1. Uwarunkowania demograficzne

Włochy w roku 2023 pod względem liczby ludności plasują się zaraz za „podium” państw Europejskich (Turcja – ponad 85 mln osób, Niemcy – ponad 84 mln, Francja – ponad 68mln), osiągając wynik niespełna 59 mln mieszkańców.¹ Włosi stanowią więc 13,1% całkowitej populacji Unii Europejskiej. Warto zauważyć, że na przestrzeni lat liczba ta ciągle spada. Wg danych podawanych przez *Eurostat*² liczebność ogólnej populacji Włoch spadła o ok. 1,75 mln mieszkańców od 2017 roku, co odzwierciedla proces starzenia się społeczeństwa oraz ujemny współczynnik przyrostu naturalnego.

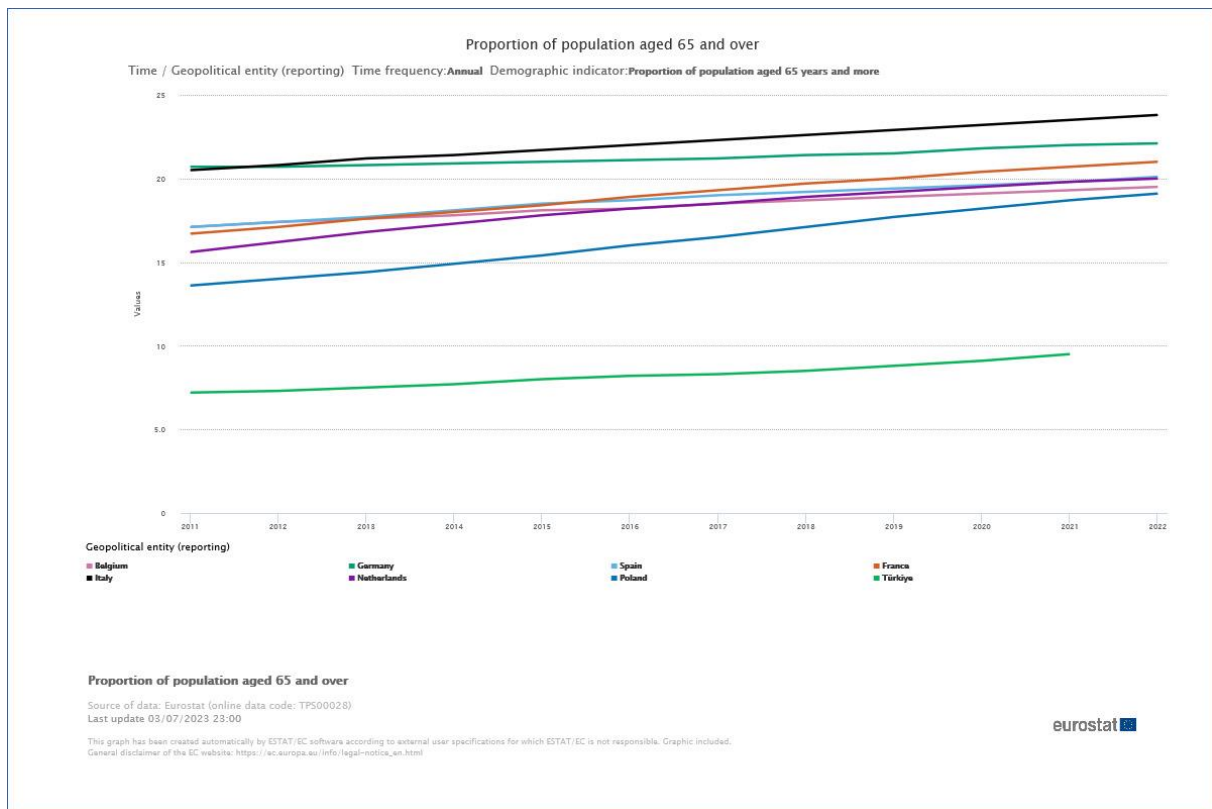
W roku 2022 odsetek osób w wieku 65 lat oraz powyżej wyniósł 23,8% ogólnej populacji Włoch. Wynik ten jest niższy od średniej wartości dla Unii Europejskiej o aż 2,7 p. procentowych. Względem roku 2015 współczynnik ten dla omawianego państwa wzrósł o 2,1 p. procentowych.³ Warto wspomnieć, że udział procentowy w populacji osób powyżej 65 lat osiągnął najwyższą wartość właśnie we Włoszech. Wyprzedzając np.

¹ Eurostat, Population on 1 January, ec.europa.eu

² ec.europa.eu

³ Eurostat, *Proportion of population aged 65 and over*, ec.europa.eu

Niemcy, które od wielu lat uznawane są za typowy przykład społeczeństwa starzejącego się, o 1,7 p. procentowych.

Na podstawie powyższych wykresów można wywnioskować, że negatywne procesy demograficzne już ok. 10 lat temu usytuowały Włochy na czołówce tego przykrego rankingu.⁴ Pomimo jednak wysokiej dynamiki starzenia się społeczeństwa nie jest to najgorszy przypadek w Unii Europejskiej. Biorąc pod uwagę nasz kraj, odsetek ludzi powyżej 65 roku życia w latach 2015-2022 wzrósł z 15,4% do 19,1%. Daje to wzrost tej wartości o aż 3,7 p. procentowego. Pomimo więc relatywnie młodszego społeczeństwa Polski można zauważyć, że proces jego starzenia się jest u nas bardziej dynamiczny. Jedynym plusem jednak jest fakt, iż uwzględniając całkowitą liczebność populacji, nasz kraj charakteryzuje się cechami populacji zrównoważonej, tzn. liczba mieszkańców na przestrzeni lat jest (mniej więcej) taka sama. Porównując do sytuacji we Włoszech, gdzie obecny jest regres w ilości mieszkańców, możemy czuć się spokojniejsi.

⁴ stan na rok 2023

Należy również wspomnieć, że starzenie się społeczeństwa włoskiego można było zauważyć już od wiele dłuższego czasu – połowy XX wieku. Na przestrzeni lat 1950-2010 liczba osób powyżej 80 roku życia wzrosła praktycznie siedmiokrotnie.⁵

Włochy charakteryzują się również zróżnicowaniem struktury wiekowej w różnych rejonach kraju. Regiony południowe okazują się tutaj młodsze demograficznie od centralnych oraz północnych terenów. Za przykłady możemy przytoczyć strukturę wiekową kilku regionów Włoch w roku 2011.

Tabela 1. Struktura mieszkańców wybranych regionów Włoch w 2011 r.

Region	Grupy wiekowe [lata]		
	0-14	15-64	65+
Campania (południe)	16,4%	67,5%	16,1%
Sicilia (południe)	15,2%	66,3%	18,5%
Toscana (cz. centralna)	12,7%	64,0%	23,3%
Umbria (cz. centralna)	12,9%	64,0%	23,1%
Liguria (północ)	11,5%	61,8%	26,7%
Lombardia (północ)	14,2%	65,7%	20,9%

Źródło: De Pretto D., Montemurro F., II Rapporto sulle condizioni sociali degli anziani in Italia, 2012, s. 38

Przyrost udziału ludności powyżej 65 roku życia w XXI wieku rodzi wiele wyzwań, z którymi musi zmierzyć się społeczeństwo Włoch, szczególnie w obszarach wysoko rozwiniętych. Polityka senioralna musi więc zapewnić godne warunki życia i funkcjonowania osób starszych przy jednoczesnym zapobieganiu wykluczenia społecznego. Bardzo ważnym aspektem jest także polityka rodzinna, a tym samym umożliwienie opiekunom rozwijanie się w obszarze zawodowym oraz stworzenie godnych warunków do opieki nad bliskimi.

⁵ De Pretto, Montemurro F., 2012, s. 31

2. Ostatni Włoch

W podcaście pt. „Czy w 2050 roku urodzi się ostatni Włoch” przeprowadzonym przez Macieja Okraszewskiego, założyciela Działu Zagranicznego⁶, z dr. Piotrem Podemskim⁷ omówiona została reklama stworzona przed jedną z firm komercyjnych. Opowiadała ona o małym Adamie, który jako jedyny urodził się na pewnym oddziale położniczym jako ostatni Włoch. Produkcja ta miała na celu nagłośnienie oraz wskazanie problemu zapaści demograficznej, z którą muszą zmierzyć się Włochy.

Problem ten, o ile dość przerysowany w produkcji, jest faktycznie niebezpiecznym trendem panującym w Italii. Wg danych podanych przez Istat⁸ w roku 2022 urodziło się mniej niż 400 tys. dzieci. Jest to najniższa wartość od momentu, kiedy zaczęto prowadzić statystykę (lata sześćdziesiąte XIX w.). Nie jest to jednorazowy przypadek, a kontynuacja kurczenia się społeczeństwa włoskiego na przestrzeni wielu lat. Nawet rzekomy wzrost liczby ludności nie był skutkiem większej liczby urodzeń, lecz migracjami ludności z innych państw (w tym nielegalnych imigrantów z Afryki).

Ważnym czynnikiem wpływającym na zapaść demograficzną Włoch jest swego rodzaju „zderzenie się” kultury państw zachodnich z tradycyjnymi włoskimi wartościami. Społeczeństwo liberalne i wyzwolone znajduje się głównie w północnej części kraju. Decydują się oni na raczej wygodne życie, stawiają na własną karierę i rozwój. Posiadanie potomstwa kłóci się tam z obrazem inwestowania w samego siebie. Południowa część kraju daje się poznać raczej jako ta tradycyjalistyczna, chrześcijańska. Kobiety w tym regionie muszą mierzyć się ze swego rodzaju presją społeczną zakładania rodzin. Bliżej im jest temu stereotypowemu obrazowi włoskiej rodziny wielopokoleniowej z licznym

⁶ dzialzagraniczny.pl

⁷ italianista Instytutu Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej Uniwersytetu Warszawskiego

⁸ istat.it

potomstwem. W ostatnich latach dysonans ten zaciera się jednak. Młodzi ludzie z południa kraju, np. z powodu wyjazdu na studia w północy region, zaczyna przejmować wzorce zachowań niesprzyjających sytuacji demograficznej kraju. Echo tego zjawiska odbija się dramatycznie w strukturze wiekowej, gdzie można zauważyć, że już co czwarty Włoch ma powyżej 65 lat, co czyni społeczeństwo Italii najstarszym w Europie i drugim na całym świecie (zaraz po Japonii).

W czasie rozmowy dr Podemski wspominał o kulcie dzieci w społeczeństwie włoskim. Najmłodszy są tam chętnie rozpieszczani, każdy stara się zapewnić im szczęśliwe dzieciństwo. Kłóci się to jednak z budowaniem swojej kariery, gdzie potomek musiałby zostawać pod opieką żłobków lub przedszkoli. Można wręcz powiedzieć, że takie wychowywanie dziecka spotkałoby się z ostracyzmem społecznym. Młody człowiek nie może przecież dorastać w blokowisku bez dużej przestrzeni i licznych rówieśników. Z tego też powodu, szczególnie na południu Włoch, możemy zauważyć deficyt takich placówek jak przedszkola i żłobki. Oddanie dziecka pod opiekę przedszkolanki równałoby się z byciem wyrodną matką.

Ważnym jest również aspekt historyczny Włoch. Rządy Mussoliniego kładły wysoki nacisk na wysoką dzietność i zakładanie dużych rodzin. Miało to na celu stworzenie potęgi militarnej. Powojenne rządy władzy bliższej chrześcijaństwu również zachęcały do zakładania licznych rodzin oraz wychowywaniu dzieci w duchu religijności. Przyczyniło się to do bardzo małych nakładów na prowadzenie polityki prorodzinnej również w późniejszym okresie, gdyż władze były niejako „przyzwyczajone” do wysokiej ilości urodzeń, a wręcz kultury posiadania potomstwa. Zmiany społeczne doprowadziły jednak do popularyzowania kultury i stylu życia zachodniej Europy. Ekspansja tych wartości nie poszła jednak w parze ze zmianami w polityce prorodzinnej. Z tego powodu państwo stanęło przed trudnym zadaniem. Starzejące się ciągle społeczeństwo i zapaść demograficzne może doprowadzić do problemów finansowych, gdzie nie będzie możliwe opłacanie potrzebnej opieki dla osób starszych. Wg licznych demografów i statystyków problem ten nie jest w tym momencie możliwy do rozwiązania tylko dzięki wzrostowi liczby urodzeń – jest już na to za późno. Przyjmowanie imigrantów okazuje się ostatnią deską ratunku.

Ekonomiczna sytuacja Włochów również pozostawia wiele do życzenia. Niepewne warunki zatrudnienia oraz niskie zarobki powstrzymują młodych nie tylko przed zakładaniem rodziny, a w ogóle przed życiem „na swoim”.

Mała liczba żłobków i przedszkoli publicznych tylko pogłębia ten problem, gdyż opłacenie opieki dla dziecka w prywatnej placówce może sięgać nawet 485 euro, co stanowi prawie połowę miesięcznych przychodów jednego z rodziców. Posiadanie więc już nawet jednego potomka może nadwyrężyć domowy budżet.

Premier Włoch Georgia Meloni stara się zapobiec zapaści demograficznej, pozostając przy tym wierną tradycyjnym wartościom. Obiecała między innymi na wybudowanie licznych placówek opiekuńczych dla małych dzieci na południu Włoch. Problemem może okazać się tutaj ten zakorzeniony w umysłach społeczeństwa wzorzec, w którym dzieci wychowują się w domu. Samo stworzenie przedszkoli czy żłobków nie rozwiąże problemów, kiedy nie będzie w nich wystarczającej ilości podopiecznych. W swych rządach Meloni zwraca również uwagę na opiekę senioralną. Wskazuje, że dużo lepszym dla seniorów będzie umożliwienie im spędzenia jesieni swojego życia w swoim własnym domu, niż w domy starców. Odwiedzani byłiby oni przez wykwalifikowanych opiekunów i pielęgniarki. Należy wspomnieć o aspekcie ekonomicznym tego rozwiązania. Jest ono najzwyczajniej tańsze od budowy placówek opiekuńczych, co pomogłoby już i tak nadwyrężonemu budżetowi państwa.

3. Charakterystyka włoskiego seniora

Pod względem finansowym przeciętni seniorzy żyjący we Włoszech nie mogą prowadzić zbyt dostatniego życia. Co więcej, znaczny odsetek żyje wręcz w niedostatku. Wysoka inflacja oraz wzrost cen w ostatnich latach idące w parze ze stosunkowo niskimi świadczeniami emerytalnymi pogłębia ten problem. Niskie dochody gospodarstw domowych osób starszych powodują, że często spożywają oni niskokaloryczne posiłki, często poniżej 400 kcal. Z tego powodu około 25% wszystkich hospitalizowanych seniorów trafia do szpitali z powodu niedożywienia⁹.

Stan zdrowia osób starszych we Włoszech również nie przedstawia się najlepiej. W roku 2011 10,3% populacji osób w wieku 65-74 lata cierpiało na problemy kardiologiczne. W wieku powyżej 75 lat był to odsetek rządu

---

⁹ Plak J., *Wsparcie osób starszych w środowisku zamieszkania we Włoszech*, System wsparcia osób starszych w środowisku zamieszkania, Rzecznik Praw Obywatelskich, Warszawa 2016, s. 166

15,9%. 19,5% pacjentów w przedziale 65-74 lat oraz 31,7% w wieku powyżej 75 lat zmagają się z osteoporozą.¹⁰

Powyższe informacje pokazują, że życie seniora na terenie Włoch nie jest najprostsze. Mimo trudów, które napotykają, nie dają się oni jednak poznać jako zgorzkniali starcy. Można wręcz powiedzieć, że są oni pełni życia i nie chcą poddać się starości. Są oni bardzo aktywni społecznie i towarzyscy. W miarę możliwości podróżują czy to w obrębie kraju, czy poza nim. Wiele aktywności nie powstrzymuje ich jednak przed prowadzeniem spokojnego trybu życia oraz zaczynania dnia od porannej kawy w ulubionej kawiarni – dość rzadki widok w naszym ojczystym kraju, szczególnie na prowincji. Seniorzy lubią wykorzystywać każdą okazję na wyrwanie się z domu, podczas meczów piłkarskich nie kibicują we własnym domu wpatrzni w telewizor, lecz spotykają się ze swoimi rówieśnikami w pubach czy na ulicach z obcymi ludźmi. Starsze Włoszki są również dużo odważniejsze w swoim ubiorze, nie wstydzą się swojego ciała i chętnie chodzą w strojach kąpielowych na plaży. Na co dzień bawią się modą, ubierając się kolorowo i gustownie, nie unikają również makijażu. W akcie buntu przeciwko starzeniu się ich ciała bardzo często sięgają po radykalne środki takie jak operacje plastyczne.

Włoscy seniorzy ciągle szukają sposobności do zawarcia nowych znajomości czy przyjaźni. Czy to w sklepie, na ulicy, w komunikacji – ciągle starają się zagadywać innych, gdyż stanowi to ich motor napędowy. Można poczuć od nich radość życia i spontaniczność. Popularne są tam np. tańce zumby dla seniorów oraz spotkania towarzyskie trwające nawet do późnych godzin nocnych.

Osoby starsze nie ograniczają się jednak w swojej aktywności tylko to kontaktów stricte towarzyskich. Korzystają oni z życia również w sferze randek oraz seksu. Bez względu na wiek Włosi są szalonymi mistrzami parkietu i randkowania. Co ciekawe nie mają oni dużych przeciwwskazań względem związków nietypowych, o dużej

---

¹⁰ Tamże, s. 168

różnicy wieku partnerów (i to większego rzędu niż 5-15 lat) czy narodowości. W przeciwieństwie do polskiego społeczeństwa dużo częściej można spotkać związki, w których to kobieta jest dużo starsza od partnera. Często ich partnerami zostają imigranci z Afryki.

Mniejszości seksualne wśród osób starszych są tam również o wiele bardziej wyraziste. Zadbani oraz eleganccy seniorzy-geje dumnie chodzą po ulicach włoskich miast, nie ukrywając się przy tym. W księgarniach można bez problemu znaleźć literaturę o tematyce relacji homoseksualnych osób w różnym wieku. Duża część tej kultury przeniosła się w obecnych czasach do sfery internetowej, gdzie można znaleźć portale randkowe dla osób homoseksualnych w różnym wieku, informacje na temat miejsc spotkań we własnym gronie czy poradniki i publikacje poświęcone w całości gejom i lesbijkom w podeszłym wieku.

Seniorzy włoscy cieszą się również bardzo dużym szacunkiem za swoją wiedzę oraz doświadczenie życiowe. Jest to szczególnie dostrzegalne na południu kraju, gdzie zachował się model rodziny wielopokoleniowej, mieszkającej w jednym dużym domu. Młodszy opiekują się starszymi osobami swojego rodu, a przy tym chętnie korzystają z rad i wskazówek bardziej doświadczonych bliskich. Seniorzy bardzo chętnie zapraszani są na spotkania rodzinne czy wakacje, na których nie odgrywają tylko roli darmowej opieki swoich wnuków, a bawią się i korzystają z wyjazdu na równych zasadach. Ponadto dzieci bardzo często zwracają się do starszych ze swoimi problemami nawet wtedy, gdy nie są z nimi spokrewnieni. Prawie każdy młody Włoch od dziecka ma wpajany szacunek do ludzi w podeszłym wieku.

Włoskie przedszkola organizują również inicjatywy, w których seniorzy odwiedzają dzieci i opowiadają o swoich przeżyciach oraz doświadczeniach, przekazując tym samym ważne porady życiowe w przystępny dla maluchów sposób. W dużych firmach zatrudniani są oni również w charakterze mentorów, aby nie pozbywać się dobrze wykwalifikowanych pracowników. Tworzy to pewien paradoks, w którym trudniej jest zejść z rynku pracy emerytom, a dużo trudniej na niego wejść osobom młodym.

4. Formy opieki senioralnej

Prowadzenie polityki społecznej, w tym senioralnej, jest zdecentralizowane we Włoszech. Za jej prowadzenie oraz realizację odpowiedzialne są regiony i prowincje. Z tego powodu może ona różnić się w zależności od danego terytorium państwa. Za tworzenie ogólnych ram prawnych na stopniu państwowym odpowiada *Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali* (Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej). Na podstawie tych ogólnych wytycznych każdy region Italii kreuje swoją własną politykę społeczną. Problemem jest właśnie ten brak spójności w zakresie opieki pomiędzy poszczególnymi częściami Włoch. Standardy realizacji polityki senioralnej są bardzo zróżnicowane.

Ważnym elementem działań skierowanej do osób starszych we Włoszech jest opieka długoterminowa, za którą odpowiadają minister zdrowia oraz minister polityki społecznej. Obejmuje ona:

- Opiekę osób starszych i niepełnosprawnych w ujęciu zdrowotnym. Zalicza się tutaj wsparcie świadczone w domu, placówkach półstacjonarych i stacjonarnych, jak i opiekę psychiatryczną w przypadku leczenia uzależnień. Usługi te są świadczone w ramach *Servizio Sanitario Nazionale* (Narodowej Służby zdrowia) w 21 regionach kraju. Państwo określa minimalny standard oraz ogólne ramy prawne świadczenia tych usług. Każdy region, z udziałem lokalnej służby zdrowia, odpowiada za organizację odpowiedniej opieki zdrowotnej oraz rozdysponowanie publicznych pieniędzy tego sektora.
- Świadczenia pieniężne, które dla seniorów oraz osób niepełnosprawnych są głównie *indennita di accompagnamento*, czyli dodatkiem towarzyszącym. Renta inwalidzka zaliczana jest do świadczeń emerytalnych i również wypłacana zostaje osobom starszym.

- Usługi socjalne świadczone w domach pobytu stacjonarnego, półstacjonarnego oraz w domach seniorów. Odbywa się to na poziomie lokalnym, a placówki odpowiedzialne za te usługi są kontrolowane przez samorządy.

System opieki senioralnej jest więc bardzo rozdrobniony pod względem: instytucjonalnym, finansowania oraz zarządzania. Świadczenia danych usług opiekuńczych jest organizowane na stopniu państwowym oraz regionalnym.

Świadczenia pieniężne dla seniorów

Podstawowym świadczeniem pieniężnym włoskich seniorów jest emerytura. W roku 2011 średnia wysokość emerytury wynosiła 992,47 euro miesięcznie. Widoczne są jednak różnice tego świadczenia ze względu na płeć – średnia dla kobiet wynosiła 655,31 euro oraz 1271,1 euro dla mężczyzn. Wysokość emerytur jest również zróżnicowana pod względem regionu zamieszkania osób starszych. W północnej i centralnej części Włoch są one wyraźnie wyższe niż na południu. W roku 2011 wynosiły one średnio:

- 1053,22 euro na północy;
- 1028,10 euro w centrum kraju;
- 812,26 euro na południu¹¹.

W roku 2011 aż 85,5% samotnych seniorów pobierających świadczenia emerytalne żyło poniżej granicy ubóstwa. Odsetek osób ubogich jest również zróżnicowany pod względem regionu. Na północy wynosił on 7%, a na południu – 26%. W tym samym roku aż 5,5% seniorów żyło w warunkach skrajnego ubóstwa¹².

Za stosunkowo niskie świadczenia emerytalne osób starszych odpowiada między innymi dość młody wiek zakończenia aktywności zawodowej Włochów. Średni wiek przejścia na emeryturę w roku 2010 wyniósł 60,1 lat. Za główne przyczyny wczesnej dezaktywacji zawodowej podawano obowiązki rodzinne oraz przejście na emeryturę¹³.

---

¹¹ De Pretto, Montemurro, 2012, s. 25

¹² Tamże, s. 5-6

¹³ Pugliese, 2011, s. 91, 85

Oprócz świadczeń emerytalnych włoscy seniorzy mogą liczyć na dwie dodatkowe zapomogi: *indennita di accompagnamento* oraz *assegno di cura*.

Indennita di accompagnamento jest formą grantu przyznawanego osobom niesprawnym i zależnym, w tym seniorom, którzy nie mogą samodzielnie funkcjonować. Warunkiem przyznania tego świadczenia jest całkowita niezdolność do podjęcia pracy oraz niemożność wykonywania codziennych czynności samodzielnie. Otrzymanie tego zasiłku nie ma jednak jednoznacznie ustalonego celu, tzn. nie ma potrzeby jednoznacznego i precyzyjnego określenia na co przeznaczone zostaną dane środki. Może to prowadzić do tworzenia szarej strefy, w której świadczone usługi są tańsze od rynkowych, ale jednocześnie ich standard jest o wiele gorszy od tych kontrolowanych przez państwo.

Drugim rodzajem wsparcia jest *assegno di cura*. Zasiłek ten przyznawany jest osobom, których roczny dochód nie przekracza 15 tys. euro. Jego celem jest pomoc seniorom w ciężkiej sytuacji finansowej oraz przedłużenie ich pobytu w środowisku domowym. Dzięki przyznanym pieniądзом starsi mogą wybrać podmiot, który będzie świadczył usługi opiekuńcze w ich domach. Usługodawca zobowiązuje się na sprawowanie opieki przynajmniej 20 godzin tygodniowo.

Opieka świadczona w miejscu zamieszkania

Polityka senioralna Włoch nastawiona jest na jak najdłuższe przebywanie osób starszych w ich miejscu zamieszkania. Z uwagi na uwarunkowania kulturowe Włoch za znaczną część opieki najstarszych odpowiada rodzina. Otrzymuje ona pomoc od organizacji pozarządowych. Państwo przejmuje opiekę nad seniorem tylko w przypadku, gdy najbliżsi nie są w stanie zapewnić mu już odpowiedniej opieki.

Obowiązek opieki nad seniorami leży zazwyczaj na kobietach. Są to zazwyczaj Panie w średnim wieku, które odgrywają wiele innych ról rodzinnych, społecznych oraz zawodowych. Z tego powodu niemożliwe jest, aby mogły one w 100% poświęcić swój czas na opiekę osób starszych. Z tego powodu powoli odchodzi się od stricte rodzinnego modelu opieki do modelu z migrantem w rodzinie, czyli *badante*. *Badante* to głównie kobiety, które zazwyczaj pochodzą z krajów wschodnich. Sprawują one opiekę nad osobami starszymi. Przez długi okres ich praca nie była uregulowana prawnie w żaden sposób. Te legalnie zatrudnione

mają obecnie prawo do wyżywienia, jeśli mieszkają w domu pracodawcy, oraz do przynajmniej jednego posiłku, jeśli mieszkają oddzielnie, lecz ich dzienny czas pracy wynosi przynajmniej 6 godzin dziennie. Na poziomie regionalnym działają instytucje, które zajmują się doбором *badante* do rodzin w oparciu o określone przez nie wymagania.

Włoskie prawo przewiduje określoną liczbę imigrantów, która może w danym roku wprowadzić się do Włoch. Ze względu jednak na stale rosnące zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze, limit ten dla *badante* został na przestrzeni lat znacznie zwiększony. Okazało się to łatwiejsze niż wprowadzenie poważnych reform opieki długoterminowej seniorów.

Ludzi starsi, którzy nie chcą bądź nie mogą korzystać z opieki rodziny lub *badante*, mają prawo do skorzystania z usług świadczonych przez wyspecjalizowane instytucje. Szacuje się jednak, że jedynie 1% wszystkich osób powyżej 65 roku życia decyduje się na takie wsparcie¹⁴. Do świadczonych usług można zaliczyć m.in.:

- Opiekę paliatywną – czyli hospicjum domowe, które finansowane jest przez usługobiorcę. Odpowiednia pomoc medyczna odwiedza chorego w zależności od zapotrzebowania.
- *Assistenza Domicilare Socio-Assistenziale* – obejmuje ona usługi profesjonalnych opiekunów tj.: pomoc w higienie osobistej, codziennych czynnościach, zakupach, posiłkach.
- *Assistenza Domicilare Integrata con Servizi Sanitari*) – czyli kompleksowa opieka domowa, obejmująca usługi zdrowotne ze społecznymi.
- *Assistenza Infermistica Domicilare* – opieka pielęgniarska w miejscu zamieszkania. Obejmuje ona zmianę opatrunków, pobieranie krwi, wlewy żyłne oraz inne zabiegi opiekuńczo-medyczne.

---

¹⁴ <http://www.privatassistenza.it/news/anziani-litalia-e-un-paese-per-vecchi-e-il-ssn-e-costretto-ad-adeguarsi/>

- *Pronto salute* – dostarczenie leków do domu seniora, gdy nie jest on w stanie samodzielnie ich wykupić. Usługa realizowana jest w niektórych aptekach.
- *Centro Provinciale per l'Adattamento dell' Ambiente Domestico* – odpowiednio dobrany zespół udziela porad seniorowi oraz jego rodzinie w zakresie dostosowania powierzchni mieszkalnej do potrzeb osoby starszej.

Instytucje pobytu czasowego, dziennego oraz pobytu stałego dla osób starszych; instytucje lokalne

Opieka instytucjonalna na terenie Włoch nie cieszy się zbyt dużym zainteresowaniem wśród seniorów z uwagi na wysokie ceny tych usług. Przekraczają one możliwości finansowe osób starszych oraz opiekujących się nimi rodzin. Starsi Włosi mogą jednak skorzystać z usług świadczonych w instytucjach pobytu dziennego oraz czasowego:

- Centra dzienne – otwarte są zazwyczaj w dni robocze, przez około 7 godzin. Pobyt może trwać tylko część dnia oraz jedynie w wybrane dni tygodnia. Oferta przeznaczona jest dla osób częściowo niesamodzielnych powyżej 65 roku życia. Placówka zapewnia opiekę prewencyjną oraz rehabilitacyjną, jak i społeczną, czyli rozrywkę. Głównym zadaniem tych miejsc jest odciążenie rodziny w opiece nad osobami starszymi. Koszty pobytu wyliczane są w oparciu o dochód seniora oraz jego rodziny.
- Wyspecjalizowane centra pobytu dziennego – skierowane są do osób powyżej 50 roku życia z zaburzeniami poznawczymi, np. z chorobą Alzheimera. Celem działalności tych instytucji jest opóźnienie przeniesienia seniora do placówek całodobowej opieki stacjonarnej, spowolnienie postępowania choroby oraz współpracę rodziny chorego z profesjonalną opieką medyczną. Pobyt w tych miejscach jest płatny, a wysokości należności jest ustalana na podstawie dochodu osoby starszej. Miejsca te mogą być prowadzone przez podmioty prywatne.
- Szpitale i oddziały geriatryczne – przeznaczone są dla osób wymagających czasowej oraz intensywnej opieki medycznej.

Dzięki powyższym instytucjom opiekunowie osób starszych mogą w dalszym ciągu sprawować swoją rolę, a jednocześnie połączyć ją z pracą zawodową oraz innymi rolami rodzinnymi czy społecznymi.

Na terenie Włoch działają również placówki pobytu stałego dla seniorów, których dłuższe pozostanie w miejscu zamieszkania okazało się niemożliwe. Są to domy pobytu stałego (*Residenze Sanitarie Assistenziali* – RSA) oraz mieszkania chronione (*case protette*).

RSA musi uzyskać akredytację władz samorządowych, by realizować dane usługi. Świadczone są tam usługi społeczne i zdrowotne dla seniorów oraz osób niepełnosprawnych, które nie mogły pozostać dłużej w miejscu zamieszkania. W każdej z placówek powinno znajdować się od 20 do 120 łóżek, a na każde 10-20 powinny przypadać: okój socjalny, kuchnia, jadalnia, toaleta, łazienka dla niepełnosprawnych, miejsce na narzędzia, miejsce na śmieci, w pełni wyposażony pokój rehabilitacyjny, punkt ambulatoryjny. Oprócz tego w każdej placówce winny znaleźć się: miejsca kultu religijnego, bar, salon, teren zielony (ogródek) oraz salon fryzjerski. Pacjenci tych placówek muszą być traktowani podmiotowo, z poszanowaniem ich godności, uczuć religijnych oraz prywatności. W skład personelu wchodzi specjalistów tj.: lekarze, pielęgniarki, pracownicy socjalni, rehabilitanci, psychologowie i dietetycy, którzy oferują odpowiednią opiekę w zależności od potrzeb seniorów. RSA mogą przybierać dwa rodzaje:

- *Residenze assistenziali* – przeznaczone dla osób sprawnych, również seniorów.
- *Residenze sanitarie assistenziali* – przeznaczone dla osób niesamodzielnych, w tym seniorów.

Mieszkania chronione przystosowane są dla osób starszych oraz mniej sprawnych. Alternatywa ta zapewnia autonomię oraz pomaga podtrzymywać więzi rodzinne, zapobiegając przy tym wykluczeniu seniora. Przeznaczone są one dla osób powyżej 65 roku życia, zarówno sprawnych, jak i niesprawnych. Na ich terenie zapewnione jest wsparcie domowe oraz sieć usług socjalnych i społecznych.

Pobyt w RSA jest jednak bardzo kosztowny, a w pierwszej kolejności opłaty pokrywane są przez seniora oraz jego rodzinę. Dopiero w przypadku, gdy pełne opłacenie pobytu nie jest możliwe, zostaje ono sfinansowane przez władze regionalne. Z tego powodu ta forma opieki długoterminowej jest popularniejsza w północnych regionach Włoch, gdzie społeczeństwo jest zamożniejsze. Na południu ciężar opieki nad seniorami zazwyczaj spoczywa na barkach najbliższych.

Dla sprawnych seniorów, ale również dla tych wymagających opieki, oferowany jest szeroki zakres usług społecznych, które organizowane są na poziomie lokalnym. Należą do nich m.in.:

- Kluby seniora – pozwalają one na spędzanie czasu ze swoimi rówieśnikami, rozwijanie pasji, wyjścia do kin, teatrów czy muzeów.
- Uniwersytety trzeciego wieku – umożliwiają one seniorom rozwój ich zainteresowań. Ich oferta jest szeroka i obejmuje różnorakie kursy, od językowych oraz komputerowych do historii sztuki. Zapobiega to wykluczeniu seniorów i ułatwia „nadażenie” za pędzącym światem. Stanowi też świetną okazję do socjalizacji.
- W domach pobytu stałego dla osób niesprawnych obecne są łóżka dla seniorów, których pobyt jest tylko czasowy. Może on trwać maksymalnie 30 dni, a realizowany jest w ramach „przerwy opieki nad seniorem”, która przysługuje opiekunom rodzinnym. Pobyt ten jest finansowany ze środków Funduszu Regionalnego dla osób niesprawnych. Po tym okresie osoba starsza wraca do swojego miejsca zamieszkania oraz rodziny.
- Wolontariat – świadczony jest przez osoby młodsze dla starszych, ale może przybierać także inne formy (starsi dla starszych oraz starsi dla młodszych). Dzięki tym działaniom część seniorów ma możliwość spędzenia czasu w miłym towarzystwie, pójścia na spacer czy zwyczajnego porozmawiania z drugim człowiekiem.
- Dla seniorów organizowane są również akcje, w ramach których mogą oni wychodzić do kin czy teatrów, jeździć na wycieczki czy brać udział w wydarzeniach sportowych lub kulturowych.
- Seniorzy mogą skorzystać również ze zniżek na komunikację miejską, bilety do kin czy teatrów oraz opłaty za energię, gaz lub wodę.
- Starsze osoby, mające problem z poruszaniem się, mogą skorzystać z pomocy asystenta zakupowego czy pomagającego w załatwieniu spraw urzędowych.

Wioska dla seniorów na Sardynii

Z inicjatywy burmistrza miejscowości Fluminimaggiore miejscowość ta będzie pierwszą we Włoszech, która praktycznie w całości przeznaczona będzie dla osób powyżej 65 roku życia. Tworzone jest tam osiedle z

całodobową opieką medyczną oraz personelem, który będzie opiekował się mieszkańcami, zapewniając im pomoc oraz dobre samopoczucie.

Na skutek zamknięcia kopalni węgla ludność Fluminimaggiore zaczęła wyjeżdżać w celach zarobkowych, co doprowadziło do wyludnienia się miejscowości. W bardzo krótkim

czasie aż 400 mieszkańców opuściło miejsce zamieszkania, zostawiając za sobą wiele opustoszałych domów, często o historycznej wartości. To bogactwo architektoniczne oraz fakt położenia na malowniczym obszarze niedaleko morza wśród lasów jest podstawą założenia *Szczęśliwej wioski*. Ma ona oferować luksusowe warunki pobytu dla ludności z całej Europy.

„Tu we Fluminimaggiore myślimy o ofercie: dom pod klucz. Ci, którzy tu przybędą, znajdą oprócz łagodnego klimatu prestiżowe rezydencje, spółdzielnie gotowe świadczyć niezliczone usługi, transport dostosowany do indywidualnych potrzeb, najwyższej jakości lokalne jedzenie i możliwość pobytu na bardzo długich wakacjach” – mówi burmistrz Marco Corrias dla dziennika *„La Stampa”*. Do atrakcji oferowanych przez *Happy Village* zaliczył: pobyt na plaży, grzybobranie, kino, wycieczki do pobliskich winnic, odwiedzanie wykopalisk archeologicznych czy zbiory jeżyn i szparagów.

Realizacja tego projektu zaangażuje również mieszkańców, którzy poszukują zatrudnienia. Potrzebni są tam liczni specjaliści w zakresie budownictwa, architektury wnętrz, remontów. Dzięki temu w pewnym stopniu ograniczone zostanie wyludnianie się regionu.

5. Wnioski i rekomendacje dla Polski

Biorąc pod uwagę informacje zawarte w niniejszym raporcie, można powiedzieć, że Włochy są państwem, które zawiodło swoje społeczeństwo w zakresie polityki prorodzinnej oraz senioralnej. Liczne zaniedbania oraz brak odpowiednich reakcji ze strony rządzących na przestrzeni lat doprowadziły do zapaści demograficznej i kurczenia się narodu, który nie poradzi sobie bez pomocy zagranicznego kapitału ludzkiego.

Kolejnym problemem Italii jest słaby dostęp do placówek tj.: przedszkola, żłobki, domy starców. Uniemożliwia to zarówno zakładanie rodzin przez młodych, jak i realizowanie się zawodowe przez potrzebę opieki nad seniorami swoich rodzin. Nawet w przypadku, gdy placówki takie są dostępne, to ich koszt przekracza możliwości finansowe przeciętnych Włochów, uniemożliwiając tym samym wypełnianie przez nich odpowiednich ról społecznych. Mało tego, niepokojąca część z nich musi żyć w ubóstwie, czasem nawet skrajnym.

Pomimo coraz większego nacisku na organizowanie opieki długoterminowej w miejscu zamieszkania osób starszych, działania te wydają się spóźnione i niewystarczające. Opieka senioralna spada więc na członków rodzin oraz zatrudnionych przez nich *badante*. Z tego powodu sytuacja Włoch powinna być dla nas przestrogą, do czego może prowadzić niewłaściwa polityka społeczna.

Z drugiej jednak strony sama postawa włoskich seniorów warta jest pochwały. Ich duża aktywność fizyczna oraz społeczna, a również płynąca w nich „gorąca krew” daje przykład ludzi, którzy pomimo podeszłego wieku nie poddają się starości i starają się maksymalnie korzystać z życia. Ich styl bycia w pozytywny sposób zacierza obraz ciężkiej, nudnej starości.

Jeśli mamy powiedzieć czego powinniśmy uczyć się od Włochów, byłby to właśnie ich styl życia, również na emeryturze. To czerpanie z życia pełnymi garściami, bez przesadnego zastanawiania się co w danym wieku wypada, a co nie. Spędzenie wiosny swojego życia w imię słów *Carpe diem* – chwytaj dzień. Niech ten okres, również dla nas – Polaków, będzie radośnie spędzonym czasem.

Źródła:

1. Plak-Warecka J., *Wsparcie osób starszych w środowisku zamieszkania we Włoszech, System wsparcia osób starszych w środowisku zamieszkania – Przegląd sytuacji, Propozycja modelu*, Rzecznik Praw Obywatelskich, Warszawa 2017
2. Plak-Warecka J., *Emerytalne systemy ubezpieczeniowe we Włoszech i w Polsce – studium porównawcze*, Wydawnictwo Naukowe SILVA RERUM, Poznań 2014
3. Wiśniewska P., Plak-Warecka J., *Gorąca krew włoskich seniorów*, wydawnictwo-silvarerum.eu 2023
4. PAP/Rynek Seniora, *Włochy: Szczęśliwa Wioska dla seniorów na Sardynii*, rynekseniora.pl 2019
5. Zawadka G., *Dola seniora zależy od zamożności kraju*, regiony.rp.pl 2018
6. Eurostat, ec.europa.eu

Partner **Strategiczny**

